

طبقات الصوفیه

تقریرات

شیخ الاسلام ابواسماعیل عبدالله انصاری هروی
(۴۸۱-۳۹۶ هجری)

بر اساس پنج نسخه

مقدمه، مقابله، تصحیح و فہارس

دکتر محمد سرور مولایی

فهرست مطالب

<p>۱۴۳-۵۶۷ ..... متن طبقات الصوفیه</p> <p>۱۴۳-۱۴۶ ..... دیباجه کتاب</p> <p>۱۴۶-۱۴۹ ..... ابوهاشم صوفی</p> <p>۱۴۹-۱۵۹ ..... ذوالنون مصری</p> <p>۱۵۹-۱۶۰ ..... عزیزی</p> <p>۱۶۰ ..... ابوالاسود مکی</p> <p>۱۶۰-۱۶۱ ..... ابوالاسود راعی</p> <p>۱۶۱-۱۶۲ ..... فضیل عیاض</p> <p>۱۶۲-۱۶۳ ..... وهب منبه</p> <p>۱۶۳ ..... زرارة بن اوفی</p> <p>۱۶۴ ..... یوسف اسباط</p> <p>۱۶۵-۱۶۶ ..... معروف کرخی</p> <p>۱۶۶-۱۶۷ ..... فتح شخرف</p> <p>۱۶۷-۱۶۸ ..... با سلیمان دارانی</p> <p>۱۶۸-۱۷۲ ..... ابن الکرنبی</p> <p>۱۷۲-۱۷۷ ..... فی مناجاته</p> <p>۱۷۸-۱۷۹ ..... بو طالب جرجانی</p> <p>۱۷۹-۱۸۱ ..... فی مناجاته</p> <p>۱۸۱ ..... واله</p>	<p>یادداشتی بر چاپ سوم ..... سیزده - پانزده</p> <p>یادداشت و ویرایش جدید ..... هفده - بیست</p> <p>مقدمه ..... ۱-۱۴۲</p> <p>۱- درباره طبقات الصوفیه ۱-۳</p> <p>۲- نگاهی کوتاه به اوضاع اجتماعی،</p> <p>سیاسی و فرهنگی هرات ۳-۶</p> <p>۳- سیری در احوال پیر هرات ۶-۲۵</p> <p>۴- استادان پیر هرات ۲۵-۳۱</p> <p>۵- پیروان او ۳۲-۵۱</p> <p>۶- پیر هرات و مشایخ صوفیه ۵۱-۶۹</p> <p>۷- بررسی آرا و عقاید پیر هرات در</p> <p>طبقات الصوفیه ۶۹-۸۲</p> <p>۸- نسخه‌های خطی طبقات الصوفیه ۸۲-۸۵</p> <p>۹- روش تصحیح ۸۵-۸۸</p> <p>۱۰- روش تدوین و زمان تألیف</p> <p>طبقات الصوفیه ۸۸-۹۰</p> <p>۱۱- ویژگی‌های زبان طبقات الصوفیه</p> <p>۹۰-۱۳۷</p> <p>۱۲- آثار پیر هرات ۱۳۷-۱۴۰</p>
--	---

۳۴۶-۳۴۷	طاهر مقدسی	۳۱۱-۳۱۳	سمنون بن حمزه بغدادی، محب	۲۲۸-۲۲۹	عباس بن شاعر ازدی	۱۸۱-۱۸۶	ابراهیم بن ادهم
۳۴۸-۳۴۹	فی مناجاته	۳۱۳-۳۱۴	شیخ زهرون	۲۲۹-۲۳۲	ابوالحمزه خراسانی	۱۸۶-۱۸۷	عمر بن ذر الکوفی
۳۵۰-۳۵۱	بایعقوب اقطع	۳۱۴	شیخ عرون بن زبابه	۲۳۲-۲۳۳	ابو حمزه بغدادی بزّاز	۱۸۷-۱۸۸	ابراهیم رباطی، ابراهیم مورچه
۳۵۱-۳۵۲	ابویعقوب سوسی	۳۱۴	محمد با معتز	۲۳۴-۲۳۶	فی مناجاته	۱۸۸-۱۹۰	ابراهیم اطروش
۳۵۲-۳۵۴	بایعقوب نهرجوری	۳۱۴-۳۱۵	میمون مغربی	۲۳۷-۲۳۸	حمزه بن عبدالله علوی حسینی	۱۹۰	ابراهیم بن سعد العلوی الحسینی
۳۵۴	بایعقوب میدانی	۳۱۵-۳۱۷	عطای سلیمان	۲۳۸	شریف حمزه عقیلی	۱۹۰-۱۹۱	فتح موصلی
۳۵۴	بایعقوب کورتی	۳۱۸-۳۲۰	علی بن سهل اصفهانی	۲۳۹-۲۵۷	ابوسعید خَراز	۱۹۱-۱۹۲	فتح شخرف المروزی
۳۵۵-۳۵۶	خیر نساج	۳۲۰-۳۲۱	علی بن حمزه اصفهانی الحلاج	۲۴۱-۲۴۲	فی مناجاته	۱۹۲-۱۹۳	بشر بن حارث الحافی
۳۵۶	محفوظ بن محمود	۳۲۲	علی بن شعیب السقاء	۲۴۲-۲۵۰	مباحثی در یافت و دریافت	۱۹۳-۱۹۴	شقیق بن ابراهیم البلخی
۳۵۷-۳۶۰	ابراهیم بن احمد خواص	۳۲۲-۳۲۳	علی بن موفق بغدادی	۲۴۴-۲۴۵	مناجات‌ها	۱۹۴-۱۹۵	حارث محاسبی
۳۶۱-۳۶۲	ابو محمد جریری	۳۲۳-۳۲۴	ابو احمد القلانسی	۲۵۰-۲۵۳	فی مناجاته	۱۹۵-۱۹۶	ابو تراب نخشبی
۳۶۲-۳۶۶	ابوالعباس بن عطا آدمی	۳۲۴-۳۲۶	ابو عبدالله بن الجلا	۲۵۷-۲۵۸	حماد قرشی	۱۹۷-۱۹۸	بو حاتم عطار
۳۶۶-۳۶۷	ابوالعباس دینوری	۳۲۶-۳۲۷	بو عبید بسری	۲۵۸	بو عمرو اکاف	۱۹۹-۲۰۰	سری سقظی
۳۶۷-۳۶۸	ابوالعباس باوردی	۳۲۷	ابو عبدالله سجزی	۲۵۸	بو عمرو مروزی	۲۰۰-۲۰۲	احمد خسرویه بلخی
۳۶۸-۳۶۹	ابوالعباس سیّاری	۳۲۷-۳۲۸	ابو عبدالله حصری	۲۵۹-۲۶۲	ابوالحسین نوری	۲۰۲-۲۰۳	یحیی بن معاذ رازی
۳۶۹-۳۷۰	ابوالعباس سهروردی	۳۲۸	ابن الفرّجی	۲۶۳-۲۶۹	جنید بن محمد قواریری	۲۰۴-۲۰۹	بایزید بسطامی
۳۷۰-۳۷۱	ابوالعباس نهاوندی	۳۲۸-۳۳۱	علی بن بندار صیرفی	۲۶۹-۲۸۰	مسائل فی التوحید	۲۱۰-۲۱۲	ابو حفص حدّاد نیشابوری
۳۷۱-۳۷۲	ابوالعباس نسایی	۳۳۱	جعفر المبرقع	۲۸۰	ابن الکرنبی	۲۱۰	شیخ مومل جصاص شیرازی
۳۷۲-۳۷۴	شیخ ابوالعباس قصاب آملی	۳۳۱	ولید بن عبدالله السقاء	۲۸۰-۲۸۶	بو العباس سربج	۲۱۲-۲۱۴	با محمد آهنگر
۳۷۵	ابوالعباس سربج	۳۳۱-۳۳۲	محمد بن فضل بلخی	۲۸۶-۲۸۹	عمرو بن عثمان مکی	۲۱۵	عبدالله مهدی باوردی
۳۷۵	عبدالعزیز	۳۳۲-۳۳۳	ابو عبدالله محمد بن علی الترمذی	۲۸۹-۲۹۱	شاه بن شجاع الکرمانی	۲۱۵-۲۱۷	حمدون قصاب نیشابوری
۳۷۵-۳۷۷	فارس حمّال	۳۳۳-۳۳۵	بو عبدالله عبادانی	۲۹۱-۲۹۲	ابو عثمان بن منصور حیرری	۲۱۷	بو الحسن باروسی
۳۷۷	احمد بن السّری	۳۳۶	ابو عبدالله السالمی	۲۹۲-۲۹۳	بو عثمان مغربی	۲۱۷-۲۱۸	منصور بن عمّار مروزی
۳۷۷-۳۸۵	حسین بن منصور البیضاوی حلاج	۳۳۶-۳۳۹	ابو عبدالله جاو پاره همدانی	۲۹۴	طلحه بن محمد الصباح النبلی	۲۱۸-۲۱۹	احمد بن عاصم انطاکی
۳۸۵-۳۸۷	شیخ منصور گاوکلاه	۳۳۹	ابوبکر وراق ترمذی	۲۹۴-۲۹۵	ابوالعباس بن مسروق	۲۱۹-۲۲۰	محمد بن منصور طوسی
۳۸۷-۳۸۸	ابو عمرو دمشقی	۳۴۰	ابوالقاسم اسحق سمرقندی	۲۹۵-۲۹۷	ابو عبدالله المغربي	۲۲۰-۲۲۱	علی عکی
	محمد بن اسماعیل او محمد بن حامد ترمذی	۳۴۰	بو بکر سغدی	۲۹۸-۳۰۰	ابو عبدالله النجاجی	۲۲۱-۲۲۲	محمد بن یوسف بن معدان ثقفی
۳۸۸-۳۸۹		۳۴۰-۳۴۲	هاشمی سغدی	۳۰۰-۳۰۳	ممشاد دینوری	۲۲۲	عبدالواحد بن زید
۳۸۹	عبدالله بن محمد الخراز	۳۴۲-۳۴۴	محمد بن حسن جوهری	۳۰۳	احمد بن ابراهیم مسوحی	۲۲۲-۲۲۶	سهل بن عبدالله تستری
۳۹۰-۳۹۱	بنان الحمّال	۳۴۴-۳۴۵	بو بکر کسائی دینوری	۳۰۴-۳۰۵	حسن بن علی مسوحی	۲۲۶-۲۲۷	احمد بن وهب
۳۹۱-۳۹۳	ابوالحسن مزین صغیر	۳۴۵	ابو علی جوزجانی	۳۰۵-۳۰۸	رویم بن احمد	۲۲۷	عباس بن حمزه نیشابوری
۳۹۳-۳۹۴	ابوالحسن صایغ دینوری	۳۴۵-۳۴۶	محمد و احمد ابن ابی الورد	۳۰۸-۳۱۱	یوسف بن حسین رازی	۲۲۸	عباس بن یوسف الشکلی

۵۱۱-۵۱۲	بویکر شکیر	۴۶۹	شیخ بوالحسن سیروانی مهین	۴۳۷-۴۳۸	ابوبکر مصری	۳۹۴-۳۹۵	ابوالحسن صبیحی
۵۱۲-۵۱۴	خواجه سهل صعلوکی	۴۶۹-۴۷۱	شیخ بوالحسن قرافی	۴۳۸-۴۴۱	ابوالخیر تیناتی الاقطع	۳۹۵-۳۹۶	ابوالحسن سیوطی
۵۱۴-۵۱۵	خلف مغربی	۴۷۱	بوسلیمان خواص	۴۴۱	بوالخیر حبشی	۳۹۶	ابن شعره
۵۱۵	محمد بوالعباس	۴۷۱-۴۷۲	ابوالقاسم نصرآبادی	۴۴۱	ابوالخیر عسقلانی	۳۹۷-۳۹۹	ابراهیم بن داود القصار الرقی
۵۱۵	باب فرغانی	۴۷۲-۴۷۳	بویکر رازی بجلی	۴۴۱	ابوالخیر حمصی	۳۹۹	ابو جعفر حفار
۵۱۶	بوالازهر اصطخری	۴۷۴	بویکر پالیزوان	۴۴۲-۴۴۳	ابراهیم بن شیبان کرمانشاهی	۴۰۰	ابو جعفر شومانی
۵۱۶-۵۱۸	ابوعلی مغازلی اصم بغدادی	۴۷۵-۴۷۶	ابوالحسن حصری	۴۴۳-۴۴۵	ابراهیم بن احمد بن المولد الرقی	۴۰۰-۴۰۱	بو جعفر صیدلانی
۵۱۸	ابوعلی بن حمزه رازی	۴۷۷	ابن سمعون	۴۴۵-۴۴۷	ابراهیم گیلی	۴۰۲	ابو جعفر احمد بن حمدان بن علی بن سنان
۵۱۸-۵۱۹	شیخ احمد نجار استارآبادی	۴۷۷-۴۷۸	ابوالحسن سوهان آزن	۴۴۷	ابراهیم بن نازویه	۴۰۲-۴۰۳	ابو جعفر الفرغانی
۵۱۹	بویکر قوهی	۴۷۸	جهم رقی	۴۴۷-۴۴۸	مظفر کرمانشاهی	۴۰۴-۴۰۵	بو جعفر حداد کبیر و حداد صغیر
۵۱۹-۵۲۱	خیرچه	۴۷۸	شیخ احمد حرّانی	۴۴۸-۴۴۹	ابوالحسین بن بنان	۴۰۵-۴۰۷	معاذ مصری
۵۲۱-۵۲۲	محمد عبدالله گازر	۴۷۹	بوالحسین ارموی	۴۴۹	ابوالحسین بن هند پارسی	۴۰۷-۴۰۹	بو جعفر مجذوم
۵۲۲-۵۲۳	لیث پوشنجه	۴۷۹-۴۸۰	شیخ ابوبکر فراء	۴۴۹	ابوالادیان، ابوالحسن	۴۰۹-۴۱۰	ابوالحسین وزاق
۵۲۳-۵۲۴	بوایل شفیق	۴۸۰-۴۸۱	بویکر شبهی	۴۴۹	ابو جعفر محمد بن علی النّسوی، محمد علیان	۴۱۰	ابوالحسین الدرّاج
۵۲۴-۵۲۵	ابوالحسین جهضم همدانی	۴۸۱-۴۸۳	ابو عبدالله خفیف شیرازی	۴۵۰-۴۵۱	نسایی	۴۱۱	ابوالحسین سلامی
۵۲۵-۵۲۶	بوالحسین طزری	۴۸۴-۴۸۵	شیخ موسی عمران جیرفتی	۴۵۱-۴۵۲	ابوسعید بن الاعرابی	۴۱۱-۴۱۲	ابوالحسین مالکی
۵۲۶-۵۲۷	بوالحسین سرکی	۴۸۵-۴۸۸	میره	۴۵۲-۴۵۳	ابو عمرو الزّجاجی	۴۱۲-۴۱۵	ابوبکر واسطی
۵۲۸-۵۲۹	شیخ جوالگر	۴۸۸	خواجه علی حسن	۴۵۳-۴۵۴	ابراهیم بن یوسف بن محمد الزّجاجی	۴۱۵	بویکر زقاق مصری مهین
۵۲۹-۵۳۰	شیخ بوالحسن حداد هروی	۴۸۸-۴۹۱	بو طالب خزر ج بغدادی	۴۵۳-۴۵۴	ابو محمد جعفر بن محمد بن نصیر الخلدی	۴۱۶-۴۲۰	ابوبکر کتانی
۵۳۰-۵۳۲	ابوالمظفر ترمذی	۴۹۱	ابو عبدالله تروغبندی	۴۵۴-۴۵۶	الخواص	۴۲۰-۴۲۲	ابوعلی رودباری
۵۳۲-۵۳۳	شریف حمزه عقیلی	۴۹۲-۴۹۳	بو عبدالله رودباری	۴۵۶-۴۵۷	ابوالحسن پوشنجه	۴۲۲-۴۲۴	ابوبکر شبلی
۵۳۳-۵۳۴	عارف عیار	۴۹۳-۴۹۴	بو عبدالله بانیک	۴۵۶-۴۵۷	ابوالحسن پوشنجه	۴۲۴-۴۲۵	ابوعلی تقفی
۵۳۴-۵۳۶	بوالحسین سال به	۴۹۴-۴۹۵	بو عبدالله دونی	۴۵۷-۴۵۸	بندار بن الحسین الارکانی	۴۲۵-۴۲۷	ابوعلی کاتب مصری
۵۳۶-۵۳۷	بوالحسین مرورودی	۴۹۵-۴۹۶	بو عبدالله مولی	۴۵۹-۴۶۱	ابوبکر الدّقی، شیخ الشّام	۴۲۷-۴۲۸	ابوعلی مشتولی
۵۳۷-۵۴۰	حسین شمّاخ	۴۹۵-۴۹۶	ابو عبدالله مقری و برادرانش محمد و جعفر	۴۶۱-۴۶۲	ابو عمرو بن نجید	۴۲۸-۴۲۹	مرتعش
۵۴۰-۵۴۱	ابومنصور معمر بن احمد الاصفهانی	۴۹۶-۴۹۷	بو محمد راسبی	۴۶۲	بویکر مفید	۴۲۹-۴۳۱	عبدالله بن محمد بن منازل
۵۴۱-۵۴۳	شیخ باحمد دوستان	۴۹۸-۴۹۹	بو عبدالله دینوری	۴۶۳	شیخ بویکر قصری	۴۳۱-۴۳۲	ابوبکر یزدانیا رومی
۵۴۳-۵۴۵	بوعلی دقاق	۴۹۹-۵۰۰	ابوالحسن سیروانی کهین	۴۶۴	شیخ بویکر موازینی	۴۳۳	ابوبکر بیکندی
۵۴۶-۵۶۶	فصل فی المعرفة والتّوحید	۵۰۰-۵۰۴	ابوبکر احمد بن محمد طرسوسی	۴۶۴	شیخ بویکر مغازلی	۴۳۳	ابوبکر بن عیسی المطوعی
۵۶۹	فهرست ها	۵۰۴-۵۰۸	ابوبکر احمد بن محمد طرسوسی	۴۶۴-۴۶۷	بویکر قطیعی حافظ	۴۳۳-۴۳۴	ابوبکر بن طاهر ابهری
		۵۰۸-۵۱۱	ابوبکر السّوسی	۴۶۷-۴۶۸	شیخ بویکر طمستانی	۴۳۴-۴۳۵	ابوبکر بن ابی سعدان
				۴۶۸-۴۶۹	عبیدالله رازی	۴۳۵-۴۳۷	ابوبکر عطوفی

می‌شود که انواع فهرست‌های توصیفی به کتاب افزوده شود. یعنی نکات مربوط به هر شخص و موضوع و اصطلاح و... استخراج گردد و ذیل مدخل‌های خاص با قید صفحات متن گنج‌انیده شود. سروکار داشتن دراز دامن و استغراق مصحح با این‌گونه متن‌ها و رابدان پایه از اشراف و احاطه می‌رساند که با همه دشواری و توان‌سایبی، این اطلاعات را استخراج و طبقه‌بندی کند و با افزودن آنها در آخر کتاب راه را برای دیگران هموارتر نماید.

در فهرست‌های توصیفی طبقات الصوفیه ازین منظر، ذیل بسیاری از مدخل‌ها مقاله‌ای یا مواد اولیه مقاله‌ای وجود دارد. مدخل‌های توحید، معرفت، اخلاص، علم، شناخت، فقر و فقیر، صوفی، تصوّف و... و یا سمنون، جنید، حلاج، نوری، خزاز و مانند آنها ازین شمار است. با وجود دشواری‌های فراوان، پیوست‌های دوازده‌گانه چاپ نخست در ویرایش جدید لحاظ شده است. مراجعه به آنها علی‌الخصوص برای پژوهشگران و دانشجویان می‌تواند راهگشا باشد. به امید آنکه قبول افتد و در نظر آید.

بیست و ششم خردادماه (جوزا) یکهزار و سیصد و هشتاد و شش

تهران. دروس

دکتر محمد سرور مولایی

طبقات الصوفیه

۱

طبقات الصوفیه که حاصل جلسات تذکیر و ارشاد و تعلیم یکی از درخشانترین چهره‌های عرفان و تصوف یعنی پیر هرات، خواجه عبدالله انصاری است، بدون تردید یکی از امهات متون عرفانی به زبان فارسی به‌شمار می‌آید و چنانکه از روش تدوین و محتوای کتاب برمی‌آید قصد پیر هرات از تقریر طبقات الصوفیه ارشاد و تعلیم مریدان بوده است نه تدوین و تألیف کتاب، و ازین روی میان این کتاب با متن‌هایی که انگیزه اساسی در تألیف آنها فراهم آوردن کتاب و تدوین احوال و نقل‌گفته‌ها و اقوال مشایخ بوده است تفاوت عمده‌ای وجود دارد.

نه تنها از اشارات جامی در نفعات الانس^۱ بلکه از اشارات موجود در طبقات الصوفیه نیز برمی‌آید که یکی از کتابهایی که پیر هرات به هنگام تقریر احوال و اقوال مشایخ بدان نظر داشته است طبقات الصوفیه شیخ عبدالرحمن سلمی نیشابوری (م ۴۲۰ هجری) بوده است.^۲ درست است که برخی از جملات به هنگام ترجمه حال مشایخ در طبقات الصوفیه، ترجمه عبارات عربی سلمی است^۳ و مشابهت‌هایی میان این دو کتاب وجود دارد، با این همه این داوری که مبنای کار پیر هرات طبقات سلمی یا به گفته پیر هرات تاریخ سلمی بوده است بدون آنکه تاملی شایسته در طبقات الصوفیه پیر هرات به عمل آمده باشد، نادرست است. چه در طبقات پیر هرات صرف نظر از آنکه روش طبقه‌بندی سلمی رعایت نشده است، اطلاعات بسیاری از منابع دیگر که قریب ده تای آن در متن ذکر شده است و همچنین اطلاعاتی که پیر هرات با آن حافظه شگفتی‌انگیز خود از دوران کودکی تا زمان تقریر طبقات، از استادان و مشایخ خویش

۱. نفعات الانس، ۴. ۲. طبقات الصوفیه، ۱۵۲، ۴۱۶، ۴۵۸، ۴۷۰، ۴۷۲، ۴۹۸، ۵۱۰.

۳. طبقات الصوفیه سلمی، ۴۸۹. طبقات الصوفیه ۴۷۲.

و افرادی که با آنها طی این مدت دراز، دیدار و صحبت داشته است به یاد داشته است، در این کتاب وجود دارد که در طبقات سلمی نیامده است. نگاهی کوتاه به فهرست مشایخ در این دو کتاب افزونگی بیش از سه برابر مشایخ را در طبقات پیر هرات نشان می‌دهد و این افزونی شمار مشایخ را بر ذکر برخی از مشایخ چون شیخ ابوالعباس قصاب آملی و ابوبکر طرسوسی^۱ که در طبقات سلمی نیامده است باید افزود.

علاوه بر اینها فصلهای مستقلی از دریافت‌ها و مواجید و مناجاتهای پیر هرات در این کتاب وجود دارد که نه تنها از موجبات تمایز این دو کتاب، بلکه از مهمترین بخش‌های طبقات الصوفیه به شمار می‌آید. یکی از تفاوت‌های عمده طبقات الصوفیه خواجه عبدالله انصاری با متن‌های دیگر عرفانی و از جمله طبقات سلمی این است که در این کتاب نه تنها احوال و اقوال مشایخ یاد شده است بلکه این حالات و گفته‌ها مورد نقد، تفسیر و تحلیل قرار گرفته است و باریکی‌های طریقت و احوال و مقامات طی این نقد و تفسیر و تحلیل به مریدان نموده شده است و نظر و عقیده پیر هرات در اینگونه موارد و درباره مسائل و موضوعات مهم عرفان و تصوف بیان شده است. مجموعه این تفاوت‌ها طبقات الصوفیه^۲ او را به صورت کتابی مستقل و در شمار یکی از منابع اساسی و مهم عرفان و تصوف در آورده است.

با آنکه طبقات الصوفیه در ظاهر آداب و تربیتی دارد و گروهی از مشایخ در طبقه خویش قرار گرفته‌اند، در حقیقت این ترتیب و آداب ظاهری به هنگام بحث و درس عملاً نادیده گرفته شده است چنانکه ذکر نام یکی از مشایخ در یکی از طبقات گروهی از همانان و همراهان او از طبقات دیگر را به دنبال می‌آورد و نقل گفته‌ای و بیان قولی، انبوهی از گفته‌ها و اقوال مشابه دیگر را در پی دارد و چنانکه روش کار اوست، با نقد و نظر و تحلیل و تفسیر و دریافت‌های پیر هرات همراه می‌شود.^۲ روش او در بیان احوال و نقد و نقل اقوال مشایخ بر اصل تعلیم و ارشاد مبتنی است به همین سبب در اینگونه موارد به بیان آن بخش از احوال و اقوال پرداخته

۱. طبقات الصوفیه، ۵۰۱، بر روی هم در طبقات الصوفیه ترجمه حال ۲۳۱ تن از مشایخ ذکر شده است که این رقم در مقایسه با طبقات سلمی نزدیک به سه برابر است.

۲. طبقات الصوفیه، ۱۹۰، ۲۲۹، ۲۳۵...

«هزار و دو بیست امام شناسم از این طایفه، درین طریق دو علوی شناسم از مشایخ» ۲۲۹ و نیز ۲۳۵ به هنگام ذکر عباس حمزه نیشابوری از طبقه دوم، عباس بن یوسف الشکلی و عباس بن شاعرالازدی نیز ذکر می‌شوند که جای آنها در طبقه دوم نیست. عباس بن شاعرالازدی شاگرد مظفر کرمانشاهی است که او خود از طبقه چهارم است. ۲۲۶-۲۳۰ همچنین وقتی نام یک بو عمر و مطرح می‌شود. بو عمر وهای دیگر، بدون توجه به طبقه آنها، در پی او ذکر می‌شود:

بو عمر و اکاف، بو عمر و مروزی، بو عمر و زجاجی، بو عمر و نوقانی ۲۵۶

و به هنگام ذکر یکی از ابوالخیرها از سیزده ابوالخیر دیگر سخن می‌رود که به نقد حال چند تن از آنان پرداخته می‌شود. ۴۳۸ و همین‌طور ابو جعفرها ۳۹۷-۴۰۲- (نظایر موارد فوق در سراسر طبقات الصوفیه فراوان است).

است که برای تعلیم و ارشاد مریدان و سیر و سلوک آنان سودمند بوده است و این توجه خود دلیل دیگری است بر آنکه قصد او از این کار گزارش قبیل و قال و بیان داستان نبوده است.

از میان آثار پیر هرات «منازل السائرین» به سبب اهمیت فوق‌العاده‌ای که از دیرباز داشته است مورد توجه و نقد و تفسیر و شرح قرار گرفته است. اهمیت طبقات الصوفیه از آن روی که آراء و عقاید و نظرات او درباره مشایخ و مباحث عمده و اساسی عرفان و تصوف را دربر دارد به هیچ حال کمتر از آن کتاب نیست، زیرا شناخت بخشی از شخصیت عرفانی و قسمتی از اندیشه‌های او بدون مراجعه به طبقات الصوفیه ناممکن است. طبقات الصوفیه از آنجا که برخی از ویژگیهای زبان «هروی قدیم» را دربر دارد، از نظر تحقیق و پژوهش در تاریخ زبان فارسی نیز اهمیت شایسته‌ای دارد. در بخش‌های بعدی - تا آنجا که در حوصله مقدمه یک کتاب تواند بود - جلوه‌های اندیشه و ابعاد شخصیت پیر هرات، علی‌الخصوص در طبقات الصوفیه، و شیوه تدوین و مشخصات زبان و واژگان کتاب بررسی شده است.^۱

۲

نگاهی کوتاه به اوضاع اجتماعی، سیاسی و فرهنگی هرات

خراسان و شهرهای آن از جمله هرات به هنگام زاده شدن خواجه عبدالله انصاری از نظر علوم و معارف اسلامی در اوج شکوفایی بود. مفسران، محدثان و فقیهان بزرگ از آن سامان برخاسته بودند. مدارس علوم دینی متعدد در شهری واحد وجود داشت. مشتاقان و طالبان علوم در طلب علم و کسب فضائل از مدرسه‌ای به مدرسه‌ای دیگر، و از شهری به شهری دیگر می‌شتافتند. تنها در هرات از اوان کودکی عبدالله انصاری ده‌ها تن از علما و مفسران و محدثان و فقهای بزرگ و نامی زندگی می‌کردند که عبدالله با مراجعه به آنان و تلمذ نزد آنان از سفر به شهرهای دیگر بی‌نیاز بود. این بی‌نیازی تا آنجا بود که چون عبدالله در سال ۴۱۷ هجری به نیشابور مسافرت کرد نه تنها بدان پایه از علم و فضل نائل آمده بود که بتواند بر بعضی از محدثان آن شهر ایراداتی بگیرد و موجب شگفتی آنان شود، بلکه خود بنا به درخواست علمای آن شهر بر آنان حدیث املا کند.

ذهبی چهل تن از استادانی را که عبدالله انصاری نزد آنان در هرات علم آموخت نام می‌برد که هر کدام در فن خویش از مشاهیر بوده‌اند. شیخ الاسلام خود گفته است من از سیصد تن حدیث استماع کرده‌ام و املا نوشته‌ام^۲. با توجه به این نکته که عبدالله برای کسب علم و

۱. نگارنده یادداشت‌های بسیاری درباره پیر هرات و آثار و احوال و آراء و عقاید او طی سالیان فراهم آورده است که مجملی از آن درین مقدمه آمده است و ان‌شاءالله تفصیل آن در کتابی جداگانه منتشر خواهد شد.

۲. فحاحات الانس، ۲۳۴